

Cenolophium denudatum (Apiaceae) – nowy synantropijny gatunek flory Polski

WOJCIECH MAKSYMILIAN SZYMAŃSKI i EWA PIROŹNIKOW

SZYMAŃSKI, W. M. AND PIROŹNIKOW, E. 2008. *Cenolophium denudatum* (Apiaceae) – a new synanthropic species to the Polish flora. *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 15(1): 11–14. Kraków. PL ISSN. 1640-629X.

ABSTRACT: The new location of boreal species, *Cenolophium denudatum*, was observed in Białystok city (NE Poland). The population consisted of about 50 plants growing in the old domestic garden and narrow green belt between streets. The floristic composition of these patches was typical to *Onopordetalia acanthii* and *Arrhenatheretalia*. The authors suggest that this population was established by the diaspores (i.e. seeds) coming from the land transport.

KEY WORDS: boreal species, agrestochory, *Onopordetalia acanthii*, *Arrhenatheretalia*

W. M. Szymański¹ i E. Pirożnikow², ¹Zakład Taksonomii Roślin i Fitogeografii, Instytut Botaniki, Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, PL-31-501 Kraków, ²Zakład Botaniki, Instytut Biologii, Uniwersytet w Białymstoku, ul. Świerkowa 20 B, PL-15-950 Białystok, Poland; e-mail: liquidambar@wp.pl; epir@uwb.edu.pl

WSTĘP

Zasięg występowania *Cenolophium denudatum* (Hornem.) Tutin (wzdęcin Fischera) (HULTÉN & FRIES 1986) ograniczony jest do obszaru geobotanicznego Euro-Syberyjskiego i tylko nieznacznie wykracza poza jego granice (strona internetowa: FLORA OF CHINA@efloras.org). Na tej podstawie można zaliczyć ten gatunek do elementu geograficznego euro-syberyjskiego, do którego należy też wiele pospolitych roślin Polski. W Finlandii *C. denudatum* (gatunek tam obcy) bywa rzadko spotykany na stanowiskach synantropijnych (KURTTO & LAHTI 1987). Na Łotwie i Litwie ma nieliczne stanowiska, głównie w dolinach rzek Gauja i Niemen (KOCZWARA 1960; KUUSK i in. 1996). Na Białorusi jest również rzadkim gatunkiem (ŠIŠKIN i in. 1967); pojedyncze stanowiska są zlokalizowane w okolicach Grodna (KOCZWARA 1960; PARFENOV 1999). Występuje także na Ukrainie (PROKUDIN 1987). Występowanie w Czechach jest niepewne (DOSTÁL 1989). Z Estonii podany był błędnie (KUUSK i in. 1996), podobnie jak z Polski, z okolic Torunia (HEGI 1965; MIREK i in. 2002 za ABROMEIT i in. 1898–1940). MAJEVSKIJ (1954) podaje, że *C. denudatum* występuje we wszystkich regionach środkowoeuropejskiej części dawnego ZSRR, natomiast poza terenami byłego Związku Radzieckiego był notowany także na wschodzie Europy Środkowej oraz na Powołżu (KOMAROV & ŠIŠKIN 1950). *C. denudatum* odnaleziono też w Berlinie,

gdzie jest najprawdopodobniej tylko efemerofitem (KOMAROV & ŠIŠKIN 1950). Na terenie dzisiejszej zachodniej Litwy oraz Obwodu Kaliningradzkiego roślina ta była jedynie obcym przybyszem z północnego-wschodu.

Analiza występowania *Cenolophium denudatum* w krajach sąsiadujących z Polską wykazuje, że przy zachodniej granicy zasięgu gatunek jest bardzo rzadki. SZAFER i in. (1969) podają ten gatunek jako *C. Fischeri* w północno-wschodniej Polsce z wilgotnych łąk, natomiast RUTKOWSKI (1998) i MIREK i in. (2002) nie odnotowują go w naszym kraju.

WYNIKI

Cenolophium denudatum zostało odnalezione blisko centrum Białegostoku, przy Alei Solidarności, blisko wiaduktu, po jego zachodniej stronie, w enklawie zwartej zabudowy, z zachowanym dawnym układem przestrzennym i tradycyjną architekturą budynków o charakterze podmiejskim z początku ubiegłego wieku. Rośliny zajmują tam trzy miejsca – zaniedbany ogród przy ulicy z przylegającym do niego trawnikiem, w którym występuje jako chwast, pas zieleni między jezdniami oraz niewielki płat trawnika przy trotuarze. W ogrodzie i przy siatce, na przylegającym do niego trawniku, w 2005 r. rośło kilkanaście osobników, natomiast na pasie między jezdniami rośliny utworzyły dwa skupienia – jedno o średnicy 1–1,5 m i drugie o średnicy 0,5 m. Na pasie zieleni między jezdniami rozety *C. denudatum* pokrywają szczelnie całą powierzchnię gleby nie dopuszczając do rozwoju innych roślin. W ogrodzie odnotowano duży udział roślin kwitnących, natomiast na pasie między jezdniami, gdzie rośliny były wykaszane, dopiero w październiku zakwitł jeden osobnik. W ogrodzie rośliny zakwitły zgodnie z biologią gatunku w czerwcu, a owoce dojrzały w końcu września. Nie wszystkie owoce były normalnie wykształcone. Około 2/3 owoców było w różny sposób zdeformowanych lub owoce były nie w pełni wykształcone. Poza owocami inne organy były w pełni rozwinięte. Sposób rozmieszczenia i kondycja roślin na stanowisku może wskazywać, że roślina jest zadomowiona, tzn. jest to kolejne pokolenie.

Ogród jest zacieniony przez drzewa wiśni, śliwy domowej i krzewy lilaka zwyczajnego, a także maliny i agrest. *Cenolophium denudatum* rośnie pod krzewem agrestu i wzdłuż siatki wychodząc także na trawnik oddzielający posesję od trotuaru. Runo jest tu niskie i nierównomiernie zagęszczone. Dużo jest nagiej gleby. Dominują juwenilne osobniki (do 20 cm) *Sambucus nigra*, *Aegopodium podagraria*, *Lamium album*, mniej obficie występują juwenilne osobniki (do 20 cm) *Acer negundo* i kilkanaście gatunków innych roślin zielnych. Zbiorowisko to można zaliczyć do rzędu *Onopordetalia acanthii* i związku *Eu-Arction*. Wąski pas trawnika porastają różne gatunki traw i mniszek oraz siewki klonu jesionolistnego i bzu czarnego. Wśród roślin w ogrodzie i na trawniku owocują jedynie terofity i wzdęcin.

Tuż obok na pasie zieleni między jezdniami wzdęcin tworzy dwie gęste grupy, po kilkadziesiąt osobników każda, pośród wielu gatunków roślin łąkowych, murawowych i synantropijnych. To zbiorowisko nawiązuje do rzędu *Arrhenatheretalia* z domieszką roślin murawowych, takich jak *Hieracium pilosella* i *Thymus pulegioides* oraz roślin ruderalnych. W 2006 r. wzdłuż płotu rośło piętnaście płonnych osobników w fazie dojrzałej (wirginilnej)

oraz dwa kwitnące, natomiast w ogrodzie – dziesięć kwitnących. Na pasie między jezdniami utrzymały się dwa duże i zwarte skupiska płonnych osobników, które były obecne w 2005 r. oraz trzy nowe zwarte skupiska o średnicy ok. 0,5 m.

Roślinę oznaczono na podstawie klucza SZAFERA i in. (1969) oraz PARFENOVA (1999).

SPOSÓB MIGRACJI

Północno-wschodnia Polska leży w regionach klimatycznych Bałtyckim, Pojeziernym i Wielkich Dolin podobnie jak sąsiadujące z nią dorzecze Niemna. Nie ma tu naturalnych granic. Przeciwnie – Mazury, Suwalszczyzna i Podlasie tworzą wraz z sąsiednimi terenami poza granicą państwa odrębną część w porównaniu z resztą Niżu Polskiego. *Cenolophium denudatum* prawdopodobnie został zawleczony do Białegostoku ze wschodu z transportem (agrestochoria).

Odkrycie tego synantropijnego stanowiska *Cenolophium denudatum* może być zapowiedzią osiedlania się następnych gatunków, co związane jest z wprowadzaniem do ogrodów roślin zamawianych przez Internet. Wprowadzanie nowych roślin nie zawsze wywołuje negatywne skutki. Być może jednak *C. denudatum* osiedliło się już u nas na wilgotnych torfowych łąkach, lecz nie zostało dotąd w Polsce odnalezione.

Podziękowania. Składamy serdeczne podziękowania doktorowi Danowi Wołkowyckiemu, za udostępnienie wielu pozycji bibliograficznych oraz cenne uwagi dotyczące prawdopodobnego przedostania się *Cenolophium denudatum* na nowe stanowisko. Dziękujemy też bardzo doktor Adzie Wróblewskiej i magister Izie Tałałaj za pomoc w przetłumaczeniu abstraktu.

LITERATURA

- DOSTÁL J. 1989. Nová Květena ČSSR **1**, s. 1548. Akademia, Praha.
- HEGI G. 1965. Illustrierte Flora von Mitteleuropa. **5** (2), s. 679–1584. Verlag Paul Parey, Berlin – Hamburg.
- HULTÉN E. & FRIES M. 1986. Atlas of North European vascular plants. North of the tropic of cancer. **2**, s. 470. Koeltz Scientific Books, Königstein.
- KOCZWARA M. 1960. Dwuliścienne wolnopłatkowe – dwukwiatowe. – W: W. SZAFER & B. PAWŁOWSKI (red.), Flora polska. Rośliny naczyniowe Polski i ziem ościennych **9**, s. 137. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- KOMAROV V. L. & ŠIŠKIN B. K. (red.) 1950. Flora SSSR. **16**, s. 648. Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva.
- KURTO A. & LAHTI T. 1987. Checklist of the vascular plants of Finland. – Pamphl. Bot. Mus. Univ. Helsinki **11**: i-iv + 1–163.
- KUUSK V., TABAKA L. & JANKIEVIČIENE R. (red.) 1996. Flora of the Baltic Countries. s. 372. Eesti Loodusfoto AS, Tartu.
- MAJEVSKIJ P. F. 1964. Flora srednej polosy evropejskoj časti SSSR. Wyd. 9. s. 879. Gosud. Izdatel'stvo Sel'skhozâstvennoj Literatury, Moskva – Leningrad.
- MEDWECKA-KORNAŚ A. 1959. Czynniki wpływające na rozmieszczenie geograficzne roślin w Polsce. – W: W. SZAFER & K. ZARZYCKI (red.), Szata roślinna Polski **1**, s. 19–86. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.

- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A. & ZAJĄC M. 2002. Flowering plants and pteridophytes of Poland – a checklist. – W: Z. MIREK (red.), Biodiversity of Poland **1**, s. 442. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- PARFENOV V. I. (red.) 1999. Opredelitel' visših rastenii Belarusii. s. 472. Izdatel'stvo Dizajn PRO, Minsk.
- PROKUDIN YU. N. (red.) 1987. Opredelitel' visšyh rastenij Ukrainy. s. 548. Naukova Dumka, Kiev.
- RUTKOWSKI L. 1998. Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski niżowej. s. 812. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SZAFER W., KULCZYŃSKI S. & PAWŁOWSKI B. 1969. Rośliny polskie. s. xxviii + 1020. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- ŠIŠKIN B. K., TOMINA M. P. & GONCJARIKI M. N. 1967. Opredelitel' rastenii Belarusii. s. 871. Izdatel'stvo Vyšėjšyâ Škola, Minsk.
- Strona internetowa: "FLORA OF CHINA@efloras.org", <http://www.efloras.org/index.aspx>

SUMMARY

In spring 2005 *Cenolophium denudatum* (Hornem.) Tutin, was found in Białystok city (NE Poland). This species is new for Polish flora. Plants was observed in the city centre. Plants growing in the old domestic garden and narrow green belt between streets. The probability is that this population was established by the diasporas (i.e. seeds) coming from the land transport. Plants are growing in synanthropic communities, were they are naturalized.

Przyjęto do druku: 13.03.2008 r.